

સુધરેલી સરલા

યાને

મહારી બેરી બી. એ.

“ગુજરાતી” સાહિત્ય મંદિર, સત્યાગ્રહપુરા-મુરત.

૧૧૭૪૦

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૭૮૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ સુધરેલા રાસ

વિષય ૬-૧૯

સુધરેલી—સરલા

યાને

“મહારી બેરી” બી. એ.

પ્રયોજક:—“પુષ્પ”

(સર્વ હક્ક પ્રકાશકને સ્વાધીન છે.)

પ્રકાશક,

“ગુજરાતી” સાહિત્ય મંદિર

સલાબતપુરા—મુરત.

મૂલ્ય ચાર આના.

૬-૧

ગાંધીજી વિદ્યામંડળ
શ્રીમદભાઈ વિભુવનદાસ પટેલ.
સુરત સ્થિતિ ૨૦૦૦ સલાબતપુરા-મુરત.

❖ સમર્પણ. ❖

આંગલભાષા વિભૂષિત-આર્ય કન્યાઓને પતિ-
ભક્તિનું પરમ-મુત્ર પતિશ્રી પાસે પાલન
કરાવનાર પ્રમદાઓને !

અને

માતૃભાષા, ગુર્જર-ગિરાના ધાર્મિક ગ્રંથોના
જ્ઞાનેથી અનન્ન આર્ય રમણીઓને !
તેમના સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્ય, સ્વચ્છતા અને સુધરેલા
સ્વભાવ તેમજ શૃંગારથી ખૂશ થઈ
કર્તા તરફથી અર્પણ !

મુરત લીમડાચોકમાં આવેલા બાઈ ધનકારના દેશી મિત્ર પ્રેસમાં
નાથુભાઈ દેવચંદે છાપી.

સુધરેલી-સરલા

યાને

“મારી બેરી બી. એ.”

(ગઝલ રાહ.)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
કે. પી. રાઈટ-સંગ્રહ

સુરખી માનવંતાઓ મહારી વાત આ વાંચો,
જરા ફરસદ ! લઈ ચલવો પછી સંસારને સાંચો.
તમે જો દીકરી દયો તો નહિ ધનવાનની લેજો,
છકેલી છેક સુધરેલી સ્ત્રીઓથી ચેતતા રે'જો.
ન મો'જો જોઈ અલખેલી, બહુ શોખીન વઠેલી,
સુધારના સપાટામાં સરી ફેશનમાં ફાટેલી.
મજે જો બાયડી બી. એ. પછી સંસાર ખારો છે,
અમારો આજ વારો તો તમારો કાલ વારો છે.
બહેલી લામિની લાળી નવોઢા નાર નખરાળી,
દિવાના ભાન ભૂલીને ન કરશે કોઈ ઘરવાળી.
કહી પરણે કુલાયે જો લઈ રે'શે નહિ મુંબઈ,
અનૂભવ મહેલખે મહારો સુધરજો વાંચી એને કંઈ.

“મારો અનૂભવ.”

સુરત સ્ટેલાણી નગરીમાં વસુ માખાપની સાથે,
 ઉમંગે ખાધ, પી, ખેલું નથી ખામી કરી વાતે.
 લાલું છું પાંચમું ધોરણ નિશાળે રોજ જાઉં છું,
 પિતાને એક હોવાથી હું “ભાઈ, ભાઈ,” થાઉં છું.
 અમારી ન્યાતનો ધારો લગન ઝોળી વિષે થાયે,
 અરે ! ખાખણમાંથી ત્રિયા-ખંધનથી ખંધાયે.
 મહારો પાંચમે વરસે ભલો ! સંખંધ સંધાયો,
 અને નાદાન વય છૂટે લગન-ખંધનથી ખંધાયો.
 લણે અંગ્રેજી બીજી એ ! હુતી કન્યા ધનંજયની,
 અને હું ઠોઠ ન્હાનો ! તે વરસમાં ખારના વયની.
 કળેડું જોડી માખાપે જીવન ઝેરી બનાવ્યું હા !
 “અવશ્યમ્ ભાવિના ભેદો” ભુંસાવા કેઈ ફાવ્યું ના.
 મુને સૌ “કાન્ત” ના નામે જનમથી મૂળ સંખોધે,
 અને મમ ખાઈસાહેબનું સુશોભિત નામ “સરલા” છે.
 મુને સૌ વર્ગમાં રનેહી સદા રવિકાન્ત ને કે’તા,
 કહી તે સર્વ “સરલા-કાન્ત” આજે તાળીઓ લેતા.
 “યથા નામાઃ તથા ગુણા” કથન ને આજ કે’વાયે,
 અમારા ધર્મપત્નીમાં ખરે અપવાદ લેવાયે.
 પતિ મંદિર પધારે નવ-વધૂ જ્યાં પ્રથમ પરણીને,
 ધરે લજ્જા જીએ નીચું ખણે છે જેમ ધરણીને.
 જરા કંઈ ખોલતાં સહેજે હસીને મંદ શરમાએ,
 વટે થાડું મુલક્ષણ સૌ ગણાએ નવ-વધૂનાએ.

પરંતુ સર્વ આ લલ્લા અમારાં ધર્મ-પત્નીએ,
 મૂકી'તી મૂળથી અળગી ! હતી સુધરેલ પત્ની એ.
 સુશોભિત પોલકુ' પે'રે, ન પે'રે કોઈ દી ચોળી,
 લવંડર સેન્ટ નાખીને ગુંથે વેણી-લટો ચોળી.
 નવી ફેશન, નવા સેંથા, નુતન ગજરા સદા બાંધે,
 બુધ ને બાધ, ચંપેલી, પરોવી પુષ્પ સંગાથે.
 અનૂપમ ઓઢણી આછી અધુરી શિર પર ઓઢે,
 પ્રતિદિન પાઉડર, લાલી, લગાવે હોંસથી મહોડે.
 મનોહર મોતીની માળા સીંચીને ડાઢમાં ઘાલે,
 કરે કંકણ, પગે ઝાંઝર પહેરી દેહેંકતી ચાલે.
 ઝમકતી કર્ણમાં ઝુટ્ટી, ચમકતી નાકમાં વાળી,
 વળી કાંડે ચઢા ! બાંધે, ઝીણી ઘડીયાળ રૂપાળી.
 છતી આંખે છકેલી એ ચઢાવે શોખના ચરમા,
 ઉંચી એડી તણા જોડા ઉપરથી એક અંખેલા.
 વપુ પર વાપરે વાયલ, વિલાયતના ઝીણા છાયલ,
 મધુરૂં મંદ એ હસતી કરે જોતાં જગત્ ઘાયલ.
 ધનંજયની હતી ખેટી અતિશય ગર્વમાં ચાલે,
 સ્વયં સૌન્દર્ય, યૌવનમાં બની અવિષ્ઠ ને મહાલે.
 છખી દર્પણ વિષે નિરખી થતી બહુ ખુશ હરખાતી,
 “રૂપાળી સર્વમાં છુ” એમ માની ઉર છલકાતી.
 બનીને ખેશરમ ફરતી, બધે સ્વચ્છન્દ વિહરતી,
 ન ધાકે કોઈના ડરતી, સુધારાની સલા ભરતી.
 મનોહર મુખ મૃદુ વાણી, પડે જ્યાં જોલ ત્યાં પાણી,

ફરે થઈ રાયની સણી....મહારી એ મહારાણી.
 લ'ડાવી લાડ મનગમતા, કરી મા-બાપએ મહોત્તી,
 ઉછેરી “બહેન-બહેન” કહી કપાળે કયાં મ્હને મ્હોંટી ?
 અરે ! ઢીલી મૂકી દોરી....ખનાવી છેક ફાટેલી,
 બહુ મહોટે ચહુડાવીને કરી સ્વચ્છન્દ, સુધરેલી.
 જતો હું સાસરે એયે પધારે મમ ગૃહે જમવા,
 ન જાણું “લગ્ન” હું શું છે ? જતો શેરી વિષે રમવા.
 હતો હું બાળવયમાં પણ હતાં ના બાઈ ન્હાનકડા,
 છતાંયે છોકરીવાળા કહેતાં શબ્દ લાડકડાં.
 ઘરેણું ખુબ હું ઘાલી જતો'તો સાસરે જમવા,
 પ્રિયા પણ ઉર્વશી ! થઇને પધારે ટેવ કેળવવા.
 નિરખતો રૂપ રંભાનું જતાં ને આવતાં ઘરમાં,
 ન જાણું કેણું ? આ આવે, વધારે પાંચ ઉમરમાં.
 સમય જાતાં થયો મહોટો વરસ બેહું મ્હને દશમું,
 મગજમારી મહા લાગે ! બધું એ અધ્યયન વસમું.
 ભૂમિતિ, ડાળલા ગોખું, વળી ભૂગોળ ઇતિહાસો,
 ભણીને પારકી ભાષા કહો કો'નો વળ્યો દિન શો ?
 પ્રિયા પંદર વરસની થઈ પધારી સાસરે પ્રીતે,
 ભણેલી પાસ ચોથીમાં બધી વાતે મ્હને જીતે.
 અરેરે ! નારના જોતાં ભલા ! શાળા વિષે જાતો,
 અબજયો છેક સંસારે પછી હું શીદ લજ્જતો..
 ઊગલમાં ચોપડા મારી, જતાં ના લેશ શરમાતો,
 રખડતો શેરીમાં બાપા કને જઈ સવ પણ ખાતો.

પ્રિયા સંપૂર્ણ જોબનમાં, પતિ આ નગ્ન પણ ફરતો,
 અનાથ્યો વસ્ત્ર પેરે પણ ! રમકડાં માટ હું રહતો.
 અમારી ન્યાતની આંખો ! પ્રલોભ્યારે હવે ખૂલે ?
 ઉભરમાં બાર ! બાળાના પતિથી પારણે જૂલે.
 સડવારે એક દિન ઉઠી કરે લેસન બધું મ્હારું,
 પધાર્યા ત્યાં પ્રિયા પોતે ગયું અજ્ઞાન અંધારું.
 મ્હને “બહાલા” કહી બહાલે ગળામાં હાથ જે નાખી,
 ગુંથેલી કેશની વેણી, હડપચી સ્કંધ પર રાખી.
 વઢી “બહાલમ” બળ્યું શું ? જોલતાંયે આપ શરમાઓ,
 પધારી ઘેર પત્ની તે છતાં શાળા વિષે જાઓ.
 હસી હેતે મ્હને ચૂમી જરા જે વાત કંઈ જોલો,
 કહો કે’વી ગમું તમને ? જરા અંતર પ્રિતમ જોલો.
 ભલા ભરથાર ન્હાનકડા, તમોને કેડમાં લઈને,
 કહો તો ફેરવું જોલો નકી સોગન હવે ઢઈને.”
 વિલક્ષણ હાવ ભાવો ને કટાક્ષ કામીની કરતી.
 “લખ્યું ભતૃહુરિએ જે નરોની બુદ્ધિ ને હરતી.”
 મૃદુ કર સ્પર્શ અદ્ભુતને પ્રતિભા ચંદ્રવદનીની ?
 ગુલાબી જોડણી આછી ? પ્રભા ચંચલ નયનની શી ?
 ક્ષણિક સૌન્દર્યના પાને ધરાઈ એક દ્રષ્ટે હું,
 અલૌકિક રૂપરાશિને વિચારું ! નિર્જાતો આ શું ?
 હશે આ કોણ ? શા માટે મ્હને ભેટે અને ચૂમે ?
 કિવાની શું હશે ? મસ્તક બધું મમ ચક્કરે ધૂમે.
 અનાથ્યો પ્રેમથી હુંતો અવાચક શું કહો જોલું ?

શું મ્હારી એળ અણસમજી તણી હાથે કરી ખોલું ?
 પતિ, ખ્યારા, અને જ્ઞાતા, તણે ભાવર્થ ના બાણું,
 “ મુકી દયો બહેનમા'રા સમ ” કહી મમ હાથને તાણું.
 “ સિધાવો આપને રસ્તે, તમે છે કોણ ? શિદ્ધ આવ્યા ?
 મુકો ! કરવું મ્હને લેસન ” રદ્યા ના તોય અટકાવ્યા.
 મ્હને કે “ આમ શું ખોલો ! બળ્યું મૂકો હવે ભણવું,
 હતી ના આપને ગમતી પછી ન્હોતું મ્હને પણવું. ”
 હવે કંઈ ભેદ હું સમજ્યો, વિચાર્યું ખાયડી મારી,
 પિતાએ ભાઈસાહેબનો કીધો છે મામલો ભારી.
 અપાટે હાથ છટકાવી લઈને ચોપડા નાઠો,
 રડ્યો ખાપા કને જઈને ખરેખર દુસકા ખાતો.
 સવિસ્તર વાત વિસ્તારી કહી મ્હેં તાતને જ્યારે,
 વળાવી મહીઅરે વહુને સુખે ભણવા દીધો ત્યારે.
 પછી તાતે શિખામણુ દઈ કહ્યું “ સ્ત્રી ભાઈએ ત્હારી,
 હવે ન્હાનો નથી તદ્દન ! જરાં કંઈ રાખ હું શિયારી. ”

*

*

*

પછી અભ્યાસ બંનેનો અતિ સુખમય રીતે ચાલ્યો,
 પરન્તુ ઠોઠ ખેલેથી થઈ નાપાસ કંટાળ્યો.
 પરીક્ષા ચોથીની દીધી પરન્તુ ના વળ્યું કાંઈ,
 અમારા બાઈ સાહેબ તો બન્યા બી. એ. હવે ભાઈ.
 થયો હું સોળનો ભણવું બધું અંતે તણ દીધું,
 અને મા-બાપ મ્હારાએ શરણ સર્વેશનું દીધું.
 પ્રિયા પણ વીસની થઈ છે, હવે આવી અહીં રહી છે,

પ્રવેશી પૂર યૌવનમાં યુવા-કન્યા હવે નહિ છે.
 મ્હને કહ્યું “નોકરી માટે, ચલો મુંબઈ નગર જઈએ,
 પુરાણું આ’વું ઘર છોડી લઈને જંગલો રહીએ.”
 થઈ આજ્ઞા ત્રિયાની જ્યાં પછી શું લેશ બોલાયે ?
 વળી બી. એ. બનેલીનું કહો અપમાન કયમ થાયે ?
 મ્હને આ ખેલના પહેલા પ્રવેશે દાખમાં લીધો,
 બજવવા ભૂમિકા સંસારમાં મુંગો કરી દીધો.
 હુકમ માથે ચઢાવ્યો મ્હેં પધાર્યો પ્રેમથી મુંબઈ,
 ભટકતો નોકરી માટે, છતાં કંઈ લાજ લાગી નહિ.
 ત્રિયાનો તાપ મ્હા ભારી ખરેખર છેક સુધરેલી,
 બધો પોશાક ધંધિલ મળી’તી પૂર્ણ વઢેલી.
 ખરચ બખે જણાનો ને કમાણી એક પૈની ના,
 ઉપરથી જંગલા-ભાડુ કહો વેઠાય કયાંથી હા !
 પ્રિયા મુંબઈની શેઠાણી ખરચ પોશાકનો ભારી,
 વળી રામા રસૌયાનો ! કહો તાકાત કયાં મા’રી ?
 ઉપજતા કોઈ અંતરમાં કહેવા જીલ ના ઉપડે,
 ત્રિયાનો ધાક પેઠો’તો કદિ કે’વા જતાં ફફડે.
 બચેલું સર્વ ધન મ્હારું, અને એ’નું થયું પૂરું,
 રખડતા રોજ મુંબઈમાં પ્રયત્ને લાજ કંઈ લાગી.
 રહ્યો વ્યાપારીને ત્યાં હું હૃદય આજ્ઞા જરા બારી.
 મળે છે સાઠનો મહિનો છતાં પોષણ નહિ થાયે,
 પુરા પચ્ચીસ રૂપિયા તો પ્રિયાના ફેસમાં બચે.
 રૂપેયા વીસનું ભાડું પછી ખાવું કહો કયાંથી ?

ઉપરથી ભટ્ટ ને રામો કહો પોખાય મા'સથી ૧
 છતાં એ બાઈ સાહેબથી ડરીને ચાલતો ભાઈ,
 ઘડીમાં જુટ, કે' ડીઅર ઘડીમાં ધાય છે વાઈ.
 બળવી પૂર્ણ મહેં એ વર્ષ મહારા શેઠની સેવા,
 પધાર્યા એક દિન મુજને કંઈ મમ શેઠજી કે'વા.
 કહ્યું “હે કાન્ત! પરગામે કંઈ કામે સિધાવું હું,
 સકળ સત્તા હિસાબો આ ત્હને હું સોંપી જાઉં છું.
 મુકી મમ પર બધું જોખમ ગયા એ શેઠ પરદેશે,
 પરન્તુ હાય! એનું તો મ્હને જીવન-સ્મરણ રે'શે.
 ગયા જ્યાં શેઠ પરગામે મ્હને તેડું તરત આવ્યું,
 નવી શેઠાણીએ મુજને “મળી જાઓ જરા” કા'વ્યું.
 ખિચારા શેઠ વૃષ્ઠવયે નવી શેઠાણી લાવ્યા'તા,
 મનોહર નામ “મોહિની” જહાં સેવક સિધાવ્યા'તા.
 મ્હને કહે, “મોહિનીબાઈ” તમે રાતે જરા આવો,
 મહારા ખાનગી પત્રો પધારીને લખી જાવો.
 કહી “હા” એકદમ આવ્યો, પ્રિયાને બાથમાં લીધી,
 જવાનું રાતના મ્હારે જણાવી વાત સૌ લીધી.
 જમીને રાતના જાતે ગયો શેઠાણી—જીવનમાં,
 અલૌકિક અગ્નિશર થઈને ઉભા'તા પુર યૌવનમાં,
 અલંકારો અતિ ઉત્તમ હિરા-માણિક્ય, મોતીઓ,
 ઝવાહિર ઝળહળે અંગે ઝમકતિ અગ્નિ-જ્યોતિઓ.
 ધરી નાકે નૂતન વેસર કરે કંકણ સુવર્ણના,
 શીવામાં હાર હીરાના નુપૂર-ઝંકાર ચર્ણમાં.

સુશોભિત કેશની વેણી ગુંથીને ફૂલ બાંધ્યા'તા.
 મિનાક્ષી મોહિની મુખ્યા મૃદુ મોહાસ સાંધ્યા'તા.
 હતી દિ--કર્ણમાં ખુટી કરાંગુલે હોરક મુદ્રા,
 અપસરા ઉર્વશી હારે, સ્વરૂપે લાજતી રંભા.
 પહેચું પોલકું પીળું, ગુલાબી રંગનું વાયલ,
 મહીં મલમલ તણો ચણીયો, થયો સો બેઠ હું ઘાયલ.
 મહેને કે' "કાન્તશ્રી! આવો! ન સંકોચાવ શરમાઓ,
 ગણીને ગાઠ સંબંધી તમારી! પ્રેમરસ ખાઓ.
 તપેલી કામના તાપે, નહિ તાવો, ન મૂઝાવો,
 ન ગલરાઓ ન અકળાઓ પ્રીતિના ઘુંટડા પાઓ.
 વિરહની જવાબ બૂઝાઓ પિંપાસીને ન તરસાઓ,
 અનુપમ વાટિકા ખીલી હવે! મકરંદ લ્યો લહાવો.
 કોડાના કુંજમાં મુજને કૃપાથી કાન્ત રૂખાવો,
 ફરી સૌન્દર્ય-જળ-સિન્ધુ મળે સ્નાને નહિ આ'વો!"
 અઘટતાં વેણુ ઉચ્ચાર્યા સુણી કંપી સકળ કાયા
 મહેને મિથ્યા બધી ભાસી કપટની મોહિની-માયા.
 કહું મહેં માત! શેઠાણી! તમે આ દાસના થાઓ,
 તમારા પુત્રની પાસે કહેતાં આવું શરમાઓ.
 બનાવો શું? કસોટી શું? કરો છો દાસની આજે,
 ગણું છું માતૃશ્રી" મા'ણ પછી આ બોલવું છાજે?"
 વહી મુખધની શેઠાણી "કરે ચંદ્રક લહે લક્ષ્મી,
 ધરી હે ભાલ સત્વર તું કરે છે વાર મૂર્ખા-શી?"
 "કસોટી હું નથી કરતી, ગુલાબી-ગાલ બે! ધસ્તી,

વિચારે શું તુ'યે વળતી? કરી લે ભાગ્યની ચઢતી.
 ભરી અમૃત-રસ ખ્યાલી, કરી દે કંઠમાં ખાલી,
 અભાગી હોય તો આજે અરેરે! ઠેલજે ઠાલી.
 ભરી આ પ્રેમની ખ્યાલી, તમારી ભાગ્યદેવી છે,
 કંઈ અણુસમન્નુએ ઠેલી....કંઈ સમન્નુએ સેવી છે.
 તમારા ભાગ્યનો ભાનુ, સિતારો ઉન્નતિનો આ,
 કહો હે કાન્તશ્રી! હુર્ષે તમે શું એ સ્વિકારો ના.”
 હળાહળ તુલ્ય આ શબ્દો સુણી ક્રોધે બન્યો વેલો,
 વદ્યો “લજ્જાવ યો માતા! ઉલ્લંઘી હૃદ નહિ મે'લો!
 જરા કંઈ ભાન રાખીને વદો, બોલો વિચારીને,
 વદ્યા શબ્દો તમે જે છાજતા નિર્લજ્જ-નારીને.
 અભાગી યા સુભાગી હું, ભલે થાઉં ભિખારી હું,
 છતાં સંતોષ મ્હોટો એ મ્હને ‘ચારિત્રશાળી’ છું.
 બને શું બેવફા બેટો, કદી નિજ બાપની સાથે?
 જુએ ઝાંખી કદાપિ શું? ફૂકમો માત સંગાથે?
 હળાહળ ઝે'રની ખ્યાલી, પીવા ઇચ્છા નથી મ્હારી,
 ભલે વારાંગના થાયો તમે! હું ના કંઈ ચારી.
 સુકુળની સુન્દરી થઈને પિતાનું નામ ઉભળો?
 બહું સૌન્દર્ય એથી તો લગાડી લાદ્ય ને બાળો.
 શિયળને સાચવી બાણે, ખરી તો તેજ સન્નારી,
 શિયળને વાપરી બાણે નઠારી, નિચ, વ્યભિચારી.
 પતિવ્રત પાળતી પ્રમદા ગણાયે છે સતી દેવી,
 પતિવ્રત વેચતી પ્રમદા છતે સૌન્દર્ય કો' કૈવી?

નથી પરવા મહુને આજે ભલે જો નોકરી જાયે,
 તથાપી નિન્દા આ આશા ન મા'રાથી પૂરાયે.
 પધારું છું સતી સીતા ! તમારી ખ્યાલીને ઠેલી,
 મળી છે ઘેર સુધરેલી, મળી શેઠાણી વઠેલી."
 કહીને આટલા શબ્દો પછી કાણુ વાર થાયો ના,
 ગયો હું ઘેર પોતાને, શું જોયું જાળીયામાં ત્યાં ?
 પડોશી પ્રેમજી નામે પ્રિયાની પાસ જોસીને,
 અડપલાં હાય ! કરતો'તો હસીને ઓહ ! મમ સીને.
 દિઠો દેખાવ મહે આ જ્યાં, સ્થિતિ મા'રી થઇ કે'વી ?
 ઉકળતો એક તો આવ્યો મળી આહુતિ પણ એ'વી !
 હવે મમ ધૈર્ય નાકું ને ભલુકી કોપની જ્વાળા,
 ભણેલી સુધરેલીના હશે આ'વા શું ગોટાળા ?
 અભણ હોવાથી હું સમજ્યો ! નહારી શેઠની નારી,
 સલા ! ભગવાન શું ઓછી ભણી બી.એ. છતાં મા'રી ?
 લગાવી લાત કારોને ધસી હું એકદમ ખડોર્યો,
 મહુને નિર્બી અચાનક ત્યાં ખરેખર પ્રેમજી ચોક્યો.
 ખુલાસો પત્નીને પૂછ્યો તહીં તો લોગ લાગ્યા છે,
 મહુને કે' જોઇને ઓલો ! હજી તો ખાર વાગ્યા છે.
 પુછ્યાગાછ્યા વિના આવ્યા, જરા કંઈ સમ્યતા શીજો,
 હજીયે પારકા ખાસે બતાવે જ'મલી રીતો.
 જરા મિનર અને મા'રૂં કંઈ રીતપેકટ તો રાખો,
 ધસી આવ્યા, ન શરમયા થતી'તી ખાનગી વાતો.
 તમારી નોકરી માટે બિચારા બોલવા આવ્યા,

હિતેલી આપના ધારી વિવેકે આજ બેસાડયા.
 નહિ જાણ્યા! નહિ જોયા! વિના, સમજે, પડો બોલી,
 લઉં તસ્દી નકામી હું નથી એવી કંઈ લોણી!
 મૂકો એ વાતને પડતી, હશે! “જુલાલા હવે બોલો,
 પધાર્યા કેમ પાછા એ તમારા લેદને બોલો.”
 મોઠા બોલો વદી મુજને મનાવ્યો પ્યાર જોટાથી,
 બતાવી હાવભાવો ને ઉડાવ્યો ગપ્પ જોટાથી.
 પડોશી પ્રેમજી નિર્બી મ્હને નાઠો હતો ઘરથી,
 પછી સંવાદ આ આવ્યો કહું છું એ નવેસરથી.
 સતી સરલા મહારીએ ફસાવ્યો સ્ત્રી-ચરિત્રે હા!
 ભયંકર ભાવિ-ભૂલાવે ભુલ્યો! સમજ્યો અરેરે! ના.
 પ્રભાતે શેઠ મહારા જે ગયા પરગામથી આવ્યા,
 લીધો હિસાબ સંભાળી, પછી નિજ ઘેર સિધાવ્યા.
 ખીજે દિન એકદમ કા’વ્યું “સિધાવો નોકરી પરથી,
 અમારા શેઠને સજ્જન! તમારી કંઈ જરૂર નથી.”
 ભયંકર ભાગ્યદેવીની મ્હને થઈતીજ આગાહી,
 ઉધું ડુંભલેરશે નક્કી પતિને! મોહિનીબાઇ.
 નિરર્થક વાત કે’વામાં હું સમજ્યો માનની હાનિ,
 નવીના પ્યારમાં માને નહિ એ શેઠ અજાની.
 વિતેલી વાત મહારી મ્હેં કહી અથઈતી સરલાને,
 દિલાસો આપતી બોલી “તમે મૂઝાવ છો શાને?
 તમારી નોકરી માટે કહ્યું છે પ્રેમજીબાઇને,
 અપાવે નોકરી ઉત્તમ રૂપેયા સાઠને મહિને.

અપંગી પ્રેમદા સરસે ! બતાવે બહાવ ઉપરનું,
 ઘડીમાં ખીજતી, હસતી, કપટ બાણું ન અંતરનું.
 હૃતો સંકેત પહેલાંથી, પડોશી સાથે સરલાને,
 અપાવી નોકરી મુજને અવિશ્વાસી બનું શાનો ?
 પરનું હું નહિ બાણું, ઉપરથી શુદ્ધ આ સોનું,
 રચેલું નિકળશે રૂપું દસા કરનાર બંનેનું.
 અતી આભાર માની મહેં સ્વિકારી નોકરી આપી,
 “હિતેથી પ્રેમજી મા'રો” દૃઢ્યમાં ભાવના સ્થાપી
 મળી'તી નોકરી મુજને ભયંકર રેલવેની તે,
 ડ્યુટી આઠે દિને મહારી બદલતી હાય ! એ'મા'રે !
 દિવસને રાતની ડ્યુટી ભરું હું આઠ દિન સાથે,
 મળે પંદર દિવસ માંસે સુષેથી ઉધવા માટે.
 ઠરું હું રાતપાળી ! ત્યાં બળર શી ? શું ગૃહે થાયે ?
 તમાસા, નાટકો, ભોવા, પ્રીયાને પ્રેમજી બાયે.
 નવા સર્કસ સૌનેમામાં હમેશાં હોળી પૈસાની !
 પટે પ્રસ્વેદના બિન્દુ મૂને ! એ'ને બળર શાની ?
 છડેલી છેક સુધરેલી વ્યભિચારી બની આજે,
 ભણેલી બાયડી બી. એ. બગડતાં સ્ટેજ ના લાગે.
 ભણી અંગ્રેજી ભાષાઓ પતિભક્તિ પછી ભૂલે,
 નવી દેશન સુધારામાં બની શોખીન એ રૂલે.
 પતિ-ભક્તિ કરે તો શું ? કશવે પોતીકી સેવા,
 નિહાળે વદન દર્પણમાં તમે લાગો છો કો' કેવા ?
 ચહડાવે ભુટ, કટોકિંગો, સુશોભિત ફેન્સી ચરમા,

વળી ઘડીયાળ ખેંચીનું, મનોહર હોય અંગ્રેલા.
 સદા ફેશન વિષે ઘેલી, વિદેશીમાંજ રંગેલી,
 કરે શું સ્વામીની સેવા કહો એ નાર સુધરેલી.
 દયાળુ દીકરીવાળા દયા આ દાસ પર લાવો,
 વિનાંતિ કરગરી કરતા પ્રતિ કંઈ ધ્યાન ખેંચાવો.
 કરો બી. એ. અને એમ. એ. ભલું એથી થયું શું ? શું ?
 પતિભક્તિ તણા પાઠો વિના ભણતર બધું લુપ્ત.
 મહાભારત, અને ગીતા, પુરાણો ધર્મ વિધાને,
 જરૂરી જ્ઞાન ગુજરાતી તમે આપી ભણાવોને.
 સતી સીતા, અને તારા, સતી દમયંતીની સેવા,
 સતી મંદોદરી જેવી સ્ત્રીઓના દાખલા દેવા.
 મુકન્યા, દ્રૌપદી આદિ સતીની જે પતિ-ભક્તિ,
 શીખાવો માત્ર અનસૂયા તણી આશ્ચર્યમય નીતિ.
 પતિ-સેવા, પતિ-પૂજન, પતિભક્તિ તણા પાઠો,
 પઢાવો પુત્રીઓવાળા ઉરે સંસ્કાર શુભ સ્થાપો.
 કરો કલ્યાણકારી સુન્દરીને ધર્મ જ્ઞાનેથી,
 “સુખી-સંસાર” રહ્યો તો સતીના ધર્મ-પાનેથી.
 “પતિ પરમેશ પ્રમદાનો, પતિ સૌભાગ્યશ્રી જાણી,
 ભૂ-મંડળની મહિલાઓ ! પૂજો ભવ-સિંધુ સુકાની.”

*

*

*

*

બરાબર રાતની વેળા હતો મમ નોકરી પર હું,
 અચાનક જીવ ચૂંથાયો મગજ ચક્કર ભર્યું મહારું,
 રજા લઈ ઘેર હું આવ્યો ! અને ત્યાં દ્રશ્ય શું જોયું ?

નિરખતાં ખારણે તાળું ખરેખર ! જાન મહેં જોયું.
 વિતેલી રાત મોડી ને ખરાખર ખાર વાગ્યા'તા,
 પછી તાળું ઈધ દ્વારે ગૃહીણી કયાં સિધાવ્યા'તા ?
 સુતો હું ઓટલે ! આજે અતિ અંધાર આવ્યાથી,
 ભલી આ ભાગ્યની લીલા ! હતો હું ખંગલાવાસી !
 ટકેરાં ત્રણ તણાં થાતાં પ્રિયા ને પ્રેમજી આવ્યાં,
 મહને નિર્ભી સુતેલો ઓટલે ને ખેડ ંહેમાયાં.
 કહી મહેં માંદગી મ્હારી “ખહુ સારૂ” પ્રિયા જોલી,
 સિધાવી ! મૈાન મંદિરમાં ! પછી એ દ્વારને જોલી.
 સુતો હું રાતના સમજી ! ન પૂછ્યાં કાંઈ પણ પ્રશ્નો,
 પ્રભાતે પૂર્વવત્ સાજો થયો કીધાં થકી ચત્નો.
 ત્રિયાના તાપને જૂલી ફરી સરસા પ્રતિ જોલ્યો,
 “કહે તું કાલ કયાં ગઈ'તી ? જરા ના ભેદ તહેં જોલ્યો !
 વહી “બહાલમ્ સીધાવી'તી નવો નાટક જરા જોવા,
 થયો આખા દિવસનો થાક સ્વામીનાથજી જોવા.”
 પધાર્યા પ્રેમજીભાઈ મહને આગ્રહ અતિ કીધો,
 અપાવી નોકરી બદલો ચૂકાવી આપનો દીધો.”
 સુણી નિર્લબ્ધ નારીની હળાહળ તુલ્ય આ વાણી,
 મહને વ્યાપી દીલે જવાળા વહ્યો ! “વેશ્યા ! તહેને ભાણી.
 પિતાનું નામ ! શુભ કૃત્યો કરી આ'વા ઉજાળે છે ?
 પતિની આખરે આ'માં કહે કે'વી નિહાળે છે ?
 ધણીનું નામ તહેં જોળ્યું ! અરે ! કમજાત એ કુલદા,
 પસંદા પુરુષની સાથે જતાં આવી નહિ લગ્ન !

કહે શું ધાડ મારે છે ? ગૃહે આવેછ કંટાળો,
 કરે શું ? થાક લાગે છે નથી કંઈ કામ, જંજળો.
 સતી ઓ સાધવી સરલા ! રચે શું જુકુંની જાળો,
 ઠગી ભરથાર લોળાને કરે ગંભીર-ગોટાળો.
 રૂપેયા સાઠ આવે છે, બધા તે તું ઉડાવે છે,
 છતાં બેટી ધનંજયની ઉપર દેવું કરાવે છે.
 પછી નાટક, સીનેમાના ખરચ વેઠાય કે' ક્યાંથી ?
 બી. એ. બુદ્ધિ વગરની શું ? ઉડાવે બીનપરવાથી.
 ઘણીને ધાકમાં રાખે, જરા અપમાન ના સાંખે,
 ભણેલી ભામિની બી. એ. તણું શું તેજ તું ઢાખે ?
 ભણી શું આટલું એ'માં શીખી શેઠાઇ લોગવવી ?
 તણ લજ્જા, બધી બુદ્ધિ નઠારે પંથ વાપરવી ?
 ચલાવે સ્વામી પર સત્તા, ઉડાવે મોજ મનગમતી,
 નમાવે નાથને પોતે ઠહી સ્વપ્ને નથી નમતી.
 કહું કરજોડીને દેવી ! સિધાવી જાવ તો સાડું !
 ભલા ભગવાન પાતું ક્યાં ? પડયું આ સંગમાં મા'ડું !
 પનોતાં આપના પગલાં વડે પાવન થયો પૂરો,
 તમારા સુકૃત્યોથી વળી સાહસિક અને ચૂરો.
 અમી-કચારી ગણી વાવો જીવનના ક્ષેત્રની માહિ,
 હજાડળ જે'રની કચારી જણાઈ આજ હા ! સરલે !
 મંધુર સંસાર-લહાવાના પ્રલોની વાસ લેવાને,
 હેરદત્તી ! પછી આશા નિરાશામય કરી શાને ?
 અધુરું પુણ્યને બદલે ઉચ્ચાં પાખંડના પુણ્યો;

સુંઘાડી હાય ! ખુશખોની જગે સરલા ! ખરે ! બદખો.
 સુકાની સાંપડી નૌકા ! અરે ! લવસિંધુ ને તરવા,
 “અન્નણે કયાં ખરીદી મહે ! વિચારે ! જ્યાં પડ્યો મરવા !”
 ઉતારી બેટની ઉપર સરી ગઈ પાણીમાં પોતે,
 સુકાની અન્યને કીધો મરી, પકડાઈ વિણ મહોતે.
 તમારો લખપતીની દીકરીનો ખર્ચ આ ખોટો,
 નહિ વેઠાય મહારાથી “નવલશા” હું નથી મહોટો.
 કરીને કરકસર સરલા ! રહેવું હાય તો રે’ને,
 ઘણું વેઠ્યું તમારાથી ક્ષમા તે’ની ગણી લેને,
 રળાં દયો ભટ્ટ રામાને કરો ગૃહ-કાર્ય સૌ હાથે,
 રખડવું રાતના ચાલે ન ને રો’ આપણી સાથે. ”
 કહું છું કંઈક આગળ જ્યાં અધુરે ખોલ અટકાવી,
 વદી “બસ ખોલવું સખો, ન ખોલો જીભ લંબાવી.
 નથી ખેરી પળાતી તો પછી પરણ્યા કહો શાને ?
 કમાવા શક્તિ નહોતી તો પધાર્યા શીઠ પરણવાને ?
 ખરો સંસારનો લ્હાવો ન સમજો છેક છે સોંઘો !
 પ્રિયાનો પ્રેમ ત્રિલોકે આતિ દુર્લભ અને મોંઘો.
 ભણ્યા ઉઠા લગી પોતે પછી શું આવડે ? કો’ને ?
 નકામો રોડ ખેરી પર કરો છો માનમાં રો’ને ?
 પહેરો હાથમાં કંકણ પગોમાં સાંકળા સુન્દર,
 ધરી ચોળી અને ચણીઓ ઉપરથી રેશમી અંમર.
 સજો સાડી સુશોભિત યા ! ધરો નાકે નવી વાળી,
 યુવામાં ધુમટો તાણી સુશિલા ધાવ શરમળી.

પછી રાંધેા તમે હાથે, રમાડો છોકરાં હેતે,
 સ્ત્રીનો અવતાર બે લેતે પછી પીડા ન આ રેતે !
 કમાવા કાલથી સમજ્યા ? ખરેખર હું જવાની છું,
 અને મા'રી જગે ઘરમાં તમોને રાખવાની છું. ”
 કટાક્ષો કારમા ખેલી ! લઈ હું લાકડી ઉઠ્યો,
 ખરેખર ખૂબ ફટકાવી લલો ! ભગવાન જ્યાં-ફઠ્યો,
 ભગલમાં પોટલી મારી પ્રિયા પિએર સીધાવી,
 ગયો હું નોકરી કરવા જતાં ના લેશ અટકાવી,
 કરીને નોકરી પાછો પધાર્યો રાતના જ્યારે,
 પડોશી પ્રેમજી ખાલી કરી નાહો હતો ત્યારે.
 પડ્યો સંશય મને મહોટો, વિચાર્યું લેદ છે ભારી,
 હવે તો હાથથી ગઈ છે, વ્યભિચારી બની નારી.
 રજા લઈ નોકરી પરથી સુરતમાં શોધવા આવ્યો,
 “નથી આવી” સુણી ઉત્તર પછી હું પૂછું ઠહેમાયો.
 વળી મુંઝઈ ગયો પાછો કહો શોધું હવે હું ક્યાં ?
 ચઢ્યો છું નોકરી પર પણ ખર્ચે દેખાય સરલા ત્યાં !
 દિવાનાની દશામાં મહેં અરેરે ! કામ શું કીધું !
 ખર્ચે “મુધરેલી સરલા કાન્તની બી. એ.” લખી દીધું.
 નિહાળી ઉપરીએ આવું ! મહુને દાડીયો ધાર્યો,
 રજા નિર્દોષને આપી ! હતો જ્યાં દુઃખનો માર્યો.
 ચઢ્યું મમ ચિત્ત ચક્રોળે જીવન ઝે'રી હવે લાગે,
 તજી રાંસારને સાધું થવા ઉર્મી ઉરે જાગે.
 સુધામય સ્વાદ સંસારી સુખોનો ઝે'ર જેવો છે,

ભલે એથી હવે મ્હારે સુખી સંન્યાસ લેવો છે
 ઘરી ભગવા શરીરે ને ભરાવી સ્કંધ પર ઝોળી,
 વિચાર્યું સમને દૂરદવા બધી ચિન્તા દઈ બોળી.
 પરંતુ એક પળમાં એ વિરાગી વાયુ પલટાયા,
 વિસારી વાત બ્યાં દ્રષ્ટે પડી મુંબઈ તણી માયા.
 અરેરે ! આટલી વયમાં ભલે ! સંન્યાસ શું લેવો ?
 હજી અજ્ઞાન ! છે ઇચ્છા અનુભવ પ્રેમનો કેવો ?
 પ્રણયના કુંજમાં મ્હારે હજી તો સ્નાન કરવું છે,
 વિકટ સંસાર સાગરની લહેરો ખાઈ ફરવું છે.
 અનિશ્ચિત આ વિચારોમાં પધાર્યો કંપની દ્વારે,
 લખેલા લેખ ભાવીના ભુંસાયા છે કહો ક્યારે ?
 હતો “મુઢરેલી સરલા”નો ખરેખર ખેલ પણ આજે,
 લખાયો હોય ના જાણે મ્હને ઉપદેશના કાળે.
 ગયો જોવા અને જોયો મૂકીને પોક હું રોયો,
 ન જોયો હોત તો સાડું નકામો પ્રાણ મ્હેં ખોંયો.
 અરે ! નાટક વિષે નિર્ખી પ્રીયાને પ્રેમજી સાથે,
 અભિનય અવનવા કરતી હતી નિજ ચાર સંગાથે.
 ત્રિઅંકી ખેલ ત્રણ વાગે પછી પૂરો થયો ન્યારે,
 પ્રિયાને પ્રેમજી બંને પધાર્યા ખુદાર હા ! ત્યારે
 ઉભી વિકટોરીયા પાસે ત્વરાથી બેઠી ખીરાબ્યાં,
 પછાડી હું ચઢી બેઠો સુશોભિત બંગલે આવ્યા.
 પ્રથમથી ઉતર્યો પોતે ! છુપાયો છેક અંધારે,
 ન દેખે હોય પાસે પણ ભમે છે કાળ શિર ન્યારે.

પ્રિયાને પ્રેમજી ઉતરી પછી વિકટોરીયામાંથી,
 સિધાવ્યા દ્વાર જોલીને ગૃહે કામી અને પાપી.
 હવે બાકી રહ્યું શું શું ? હતી સુધરેલ મમ નારી,
 વધારામાં સુધારો એ જની વેશ્યા-વ્યભિચારી.
 અરેરે ! પેટ ભરવાને પ્રિયા એ ખેલમાં નાચી,
 નકારી નાર નાટકમાં સતી કહેવાય છે સાચી.
 ખરે ! સુધરેલ સરલા ! તું સદા સૌભાગ્યવંતી છે,
 પરાઈ નાર તું મ્હારે હવે તો માત મનથી છે.
 પતિવ્રતની પરમ વસ્તુ પવિતર તહે બગાડી છે,
 પરાયા હસ્તના સ્પર્શે હૃદય અગ્નિ લગાડી છે.
 પ્રભો ! પત્ની વ્યભિચારી ! અરે ના કોઈને દેજો,
 ભણેલી ભામિની બી. એ, પરણવા મૂર્ખ ના બહેજો.
 અનુભવ આજના શિક્ષણ તણો પૂરો અરે ! લીધો,
 સુધારાના સનેપાતે અપાટો જોરમાં દીધો.
 સકળ સંસાર-સુખ-સ્વપ્નાં ઉરાડી આલમાં દીધાં,
 મનોરથ મન તણા કિલ્લા હવાઈ નાશ હા ! કીધા.
 પતિભક્તિ ભૂલાવે તું લલી સાંપ્રત કેળવણી,
 ભરે સ્વચ્છન્દતા-વાયુ મગજમાં ધન્ય કેળવણી.
 જનાવે હાડકા આખાં અરેરે ! ધન્ય કેળવણી,
 સવિનય સહ્યતાનો ભંગ શિખવે ધન્ય કેળવણી.
 ભૂલાવે ભાન ધર્મોનું કરે નાસ્તિક કેળવણી,
 તજવી શર્મ ને લજ્જા કરે બેશર્મ કેળવણી.
 ભણીને સ્ત્રી-પુરૂષ ભૂલે સ્વયં કર્તવ્ય ! કેળવણી.

પિપાસુ ના થજો જેમાં ! નહિ ધાર્મિક-જેળવણી,
 પતિ-ભક્તિ ભાવે 'જે' ખરી તો એજ કેળવણી,
 પતિ=પરમાત્મા પ્રમદા તણોની હોય લેળવણી.
 પિતા-ભક્તિ, શુર-ભક્તિ, ભણાવે ! સત્ય કેળવણી,
 સ્ફૂરાવે દેશ-ભક્તિના દહય-અંકૂર ! કેળવણી.
 વિનય, ચારિત્ર્યના ચેતન જગાવે એજ કેળવણી,
 અહિંસા-શાન્તિના મંત્રો તણી જ્યાં હોય રેલવણી.
 અડગ સત્યાગ્રહી, સાધુ, કરે નિઃસ્વાર્થ કેળવણી,
 શિખવતી ઉચ્ચ આદર્શો. ખરી તો એજ કેળવણી.
 ભણ્યા પણુ ના ગણ્યા જો તો નકામી સર્વ કેળવણી,
 બન્યાં બી. એ. છતાં એ'વા રહ્યાં તો ધૂળ કેળવણી.
 ભણ્યાં એમ-એ. અને આગળ લીધી ઉત્કૃષ્ટ કેળવણી,
 થયું આદર્શ-જીવન ના કહો શું અર્થ કેળવણી ?
 ચહો જો દેશની ચઢતી સ્વિકારો રાષ્ટ્ર-કેળવણી,
 રહે જ્યાં ધર્મ લેળવણી, કરો પ્રત્યેક ફેલવણી.
 કુમારીકા બધી જહેનો, કહ્યું છું બંધુના ભાવે,
 જીવનમાં ખોલ આ જહેનો ! સ્મૃતિપટ પરજરૂર આવે.
 થવા બી. એ. અને એમ. એ. નકામાં વર્ષ ના ખોશો,
 કદી પરદેશની ભાષા પરે મુદલ નહિ મ્હોશો.
 બનીને અંધ, અણુસમજી ! પરમ કર્તવ્ય નહિ ખોશો,
 કદી ખોશો પછી જો તો પુરા પસ્તાઈને રોશો,
 શિખો કંઈ વાંચતાં લખતાં તમારી માતૃભાષામાં,
 કહો અંગ્રેજ કેળવણી તણી તમને જરૂર શામાં !

બની ખી. એ. તમારે કેા' લલાં કયાં નોકરી કરવી ?
 જૂમિતિ ને ભૂગોળોને નકામી ગોખીને લરવી.
 સપ્રેમે અધ્યયન કરજો, શ્રીમદ્ભગવત્ ગીતા લઘુજો,
 સતી સત્તારી દેવીના ઇતિહાસે અનુસરજો.
 લણીને ધર્મના પુસ્તક સુ-માતાઓ મુશિલ થાજો,
 ઉછેરી સંતતિ ધાર્મિક કરી સંસ્કારી હરખાજો.
 કહી ખી. એ. બનો જો તો ન સ્વચ્છંદી જંરા થાશો,
 છકેલાં છેક થઈ ચેલાં સુધારાને નહિ સ્હાશો.
 ગરીબીમાં પતિ બૂલો ! તમે ફેશન વિષે બૂલો,
 કરાવી પત્ની લકિતને મલકતાં માનમાં બૂલો !
 પરન્તુ રોગ એ ચેખી ! ભર્યો પરદેશની લાષે !
 નકી છાંટા ઉડે એના ! ઉડ્યા ન્યમ આજ સરલાને !

*

*

*

*

લભૂકી વૈરની જ્વાળા ! અરે ! કમજાત નારી ઓ !
 કરે જે નાશ નિજ ફજથી ઘટે વિઘ્વંશ કયારીનો.
 વિચારી દ્રઢ પછી મનમાં છુપાતો છેક હું ચાલ્યો,
 ગયા'તા ખેઉ જે ઘરમાં તહીંના દ્વાર પર આઠ્યો.
 પ્રવેશ્યો મંદ પગલે હા ! ઉઘાડા દ્વારને દેખી,
 “ભૂલાવે મર્ણુ માનવને” તણી પ્રત્યક્ષતા ચેખી.
 લલિત શૃંગાર ભૂવનમાં મુખે એ ખેઉ ખેડા'તાં,
 ચુમી, આલિંગી પ્રેમીઓ ! (પાપીઓ) પરમ આન્દલેતા'તાં.
 અરેરે ! દ્રશ્ય આ મુજથી કહો શું સહેજ જોવાયે ?
 અસીથી જોવકા-સીનો ભયંકર ઘાવ કે'વાયે.

ધસ્યો લઈ હાથમાં ચપ્પુ, અરે ! સાહસ ! મહા કીધું,
 પતિતના પ્રેમીનું જીવન પલકમાં મહેં હરી લીધું.
 કલેજે જન્મ કીધો જ્યાં વહ્યો ત્યાં ધોધ શોણિતનો,
 અરેરે ! ના થયો તોયે જૂતાશન શાન્ત સેવકનો.
 છરી દક્ષિણ કરે પકડી ગ્રહી મહેં ચોટલે સરલા,
 વહ્યો “કમજત ઓ કુલટા ! હવે તૈયાર થા મરવા.
 પતિ જેવા પતિ છોડી પડોશીને ગણ્યો ખ્યારો,
 વ્યભિચારી બની બાંધ્યો ભયાનક પાપનો ભાર.
 જીવે છે વાત તુજ બહાલો ! હવે સત્વર પધારી જા,
 પ્રીતિના ઘુંટડા હોંસે હવે જા નકમાં જઈ પા.
 કલંકીની, પતિત પ્રમદા, ઝીલેના ભાર તુજ ધરણી,
 કહ્યું “કરણી કરો તેવી જગતમાં પાર ઉતરણી.”
 પરાયી નારના સ્પર્શે પતિ તહારો પડ્યો આ જો,
 પ્રભુનું નામ પાપીની ! કંઈ લે અંતકાળે તો.”
 ‘હયાની ચાચના’ એણે કરી બહુ જીવવા માટે,
 પરંતુ કોધ-ઘેલો હું ન સમજ્યો કોઈ પણ વાતે.
 પડી ઘુંટણ પ્રિયા સરલા કર્યા મમ ચર્ચુને ભીના,
 રડી ચોધાર આંસુએ વદી “ભૂલો બની ખીના.
 ન નિર્દય નાથ ! આઓ હા ! હયા શિક્ષાજ મહોટી છે.
 પતિ ! પાપિષ્ઠ પ્રમદાને ‘ક્ષમા’ એ ઐંઠ સોટી છે.
 બન્યું હૈવે લખાયું જે ! પ્રભુશ્રી ! શોક પરહરજો,
 ‘ક્ષમા છે વીરનું ભૂખણ મહીથી દાન કંઈ કરજો.
 ‘હયા’ દુર્ભાગીની માટે ખરો છે પાપ-પસ્તાવો,

થશે પાપાણુ દહયી ના કરુણાણુ જરા થાઓ !
 કર્યું છે, મહેં કર્યું સ્વામી ! અઘટતું કાર્ય બૂલીને,
 તથાપી આંખ ઢાંકેલી હવે તે આજ ખૂલી છે.
 બૂલી અપરાધ આ મહેલો પુનઃ દાસીને સ્વિકારો,
 પડી છું નર્કના કુટે ગ્રહીને હસ્તા ઉદ્ધારો.
 કરી તમ ચર્ણની સેવા ! પ્રજાળું પાપ ! અભિલાષા,
 ઉગારો યા તમે મારો ! ભલે છુંદો જીવન-આશા.”
 કરુણ-શબ્દો મ્હને એના હજૂયે યાદ આવે છે,
 દયા-પોકાર આખરના સ્મૃતિથી કમકમાવે છે.
 પ્રિયાનું અંત મુખ-દર્શન હજુ પ્રત્યક્ષ તરવરતું,
 “દયાળુ ના થયા વ્હાલા” કહી જાણે દોસે રડતું.
 ઉગરવા ફૂર સ્વામીથી ! અરે ! આકંઠ બહુ કીધાં,
 છતાં આ ખેરહુમ નાથે ! દહયમાં લેશ ના લીધાં.
 દયાની દેવીના બોલો અરેરે ! હાય ના માન્યા,
 અને અફસોસના ! આજે દિનો હાથે કરી આણ્યાં.
 વિચાર્યું ના “કરૂં છું શું ?” અરે ! સાહસ ભયંકર આ !
 કસાઇ હાય ! થાઉં છું ! કરૂં છું નારની હત્યા.”
 નિરૂપાયી છતાં એણે “બચાવો” ખૂમ બહુ મારી,
 બની નિર્હય ! અરે ! ઘોંચી કટારી કાળજે કારી.
 પ્રિયા એ નામનો દીવો ! બુઝાયો હાય ! ઝગમગતો,
 અને તે સાથ અંતરનો બુઝાયો ક્રોધ-દિપ બળતો.
 રમાને રકત રંગાઈ અને થંડો પડયો ન્યાં હું,
 પછીથી જાન કંઈ આવ્યું “અરેરે ! હાય કીધું શું.”

પ્રિયા પરલોક સીધાવી “ક્ષમા” અંતીમ ઉચ્ચારી,
અને બસ ! તેજ ક્ષણમાં ત્યાં થઈ બંધન-દશા મ્હારી.
બુમાટો સાંભળી આવ્યો સિપાઈ રોન કરનારો,
મ્હને બંધન કર્યો તેણે ગણી ખૂની અગર મારો.
બપોરે કેસ કોર્ટમાં પછી ખીજે દિને ચાલ્યો,
પૂછાયું ખૂન સંબંધી બધો ઇતિહાસ મેં ચાલ્યો.
કબૂલ્યાં છાતી ઠોકી, “કીધાં છે ખૂન મહેં જાતે,
તપાસો ન્યાયની નજરે ! કરો શું આપ આ માટે ?”

કહ્યું મ્હારું બધું સ્વણી ચુકાદો શું પછી દીધો,
“કર્યાં છે ખૂન બે” કહીને હુકમ ફાંસી તણા કીધો.
રડ્યો હું સાંભળી શિક્ષા ફરીથી કરગરી બોલ્યો,
“પ્રભુ ન્યાયાધિકારી હે ! ખરો ઇતિહાસ મહેં બોલ્યો.
જગતમાં સત્ય શું હારે, અધર્મી જીતતો બાજી,
ચઢે નિર્દોષ ફાંસીએ ! વિચારો સુઝ હે કાજી !
નઠારી નાર મહેં મારી ! નથી ગાંડો, નથી પાજી,
ભલા ! ભગવાન આ અન્યાયથી રે’શે નહિ રાજી,
કર્યું સાહસ બની કોંધી, હવે સંપૂર્ણ પસ્તાઈ,
જીવન બક્ષો ! સ્મરી કૃત્યો પ્રરીથી શુદ્ધ હું થાઉં.”
પરંતુ બોલ મ્હારા આ હવામાં કયાંય ઉડ્યા હા !
કદી સૂણ્યું સગા કળિયુગમાં કો થાય નિર્ધનના.
જીવન આશા હવે છોડી સહર્ષ જેલ સ્વિકારી,
રહ્યાં બે દિન બાકીના અમલ શિક્ષા થતાં મ્હારી.
હવે જીવન મ્હને જગમાં હળાહળ જે’ર હા ભાસે !

છતાં મમ સમ કૂલાગીથી, મરણ આધું સદા ન્હાસે.
 પ્રિયાની એવકાંઈથી વિરહની વેદના ખૂંચે,
 અરેરે ! કાન્તના આંસુ હિતૈથી કોણ અહીં લૂછે.
 ચિતારો ! અધધ ! ફાંસીના ! નયનની પાસ તરવરતાં,
 ભયંકર છે ! ભયાનક એ ! કમોતે આમ ! હા ! મરતાં.
 પરન્તુ રામ જો રાખે, ન હિંમત કોઈની મારે,
 વિચાર્યું ન્હાસવા ! દીધી અલૌકિક શક્તિ સૃજનારે.
 મહામહેનત કરી સળીયા બધા જાળી તણા તોડી,
 છુટીને જહાર જ્યાં આવ્યો ! નમ્યો જગતાત ! કરજોડી.
 કરેલાં પાપ પસ્તાવો કરીને બાળવા માટે,
 ભલા ! હૃત્ભાગ્ય હું ન્હાસી ગયો ગંગા તણા ઘાટે.
 સ્તવન સર્વેશનું કીધું, પડ્યો ઘુંટણ દ્વિકરજોડી,
 જગતના મોહ માયા જે બધા બંધન દીધાં છોડી.
 પ્રભુના ધામમાં જાવા ઉભો તૈયાર હું થઈને,
 વિચાર્યું બોધના શબ્દો વિરામું કંઈક બે કહીને.
 લીધી મમ નોંધ-પોથી ને લખ્યો ઇતિહાસ જીવનનો,
 સમર્પ્યો સ્નેહથી ગંગા તણા આરેજ છેવટનો.
 વિચાર્યું કોઈ જાત્રાળુ જરૂર આ ઘાટ પર આવે,
 જડે જીવન-કથા મ્હારી, સકળ સૃષ્ટિને વંચાવે.

*

*

*

વીરા ! વાંચક ! સુસ્નેહીઓ ! હમેશાં યાદ આ કરજો,
 તમારાં અંતરે ઉંડા મુશોભિત શબ્દ કોતરજો.

“ સદ્બોધ. ”

ન પરણેા બાલવયમાં ને વળી પુત્રી ધનંજયની,
પરીક્ષા સદ્બોધેા સાથે ઉમરમાં કેટલા વયની !
બી. એ. ને એમ. એ. થએલી ને ભણી સુધરેલી વઠેલી,
પરણેા કોઈ કન્યા ના વળી શોખીન અલગેલી.
ત્રિયાને તાપમાં રાખેા, સદ્બોધ પ્રારંભથી સર્વે.
બનાવેા, સાદી, સંતોષી, નિપશુગૃહ-કાર્ય સૌ કરવે,
ન મુંબઈ બેઠ મોહાશો, સુધારેા રહેજ ના લેજો,
ભલું ઇચ્છેા તમારું તો સદા સાદાઈમાં રે'જો.

*

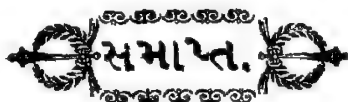
*

*

વહી સદ્બોધના શબ્દો થયેા ગંગા—નિવાસી હું,
છતાં મમ નોંધ—પોથીથી જગતમાં જીવતો હું હું.

“ ખુલાસો. ”

પડેલી કાન્તની પોથી જડી ગંગા કિનારેથી !
ચતુર નર ચેતશે રહેજે પ્રકટ થઈ આજ મ્હારેથી,
પ્રયોજક “પુષ્પ” કે' છે કે “ કથા પૂરી ” વિરામું છું.
હૌંથી બુદ્ધિ પ્રસો ! આપે, દ્વિકરબેડી પ્રણામું છું.

શું તમેને તમારા પૈસાનો ખ્યાલ કરવો છે. જો તમેને મોંઘીદાઠ
એ ત્રણ રૂપીઆની કીંમતની નવલકથા ખરીદ કરતાં કંટાળો
આવતો હોય તો જરૂર આ સારરૂપ વાર્તા ખરીદો.

વીર દુર્ગાદાસ.

રાકોડ સરદાર દુર્ગાદાસના અદ્ભુત પરાક્રમની કથા જાણવી
હોય તમારા બાળકોને સ્વદેશ પ્રત્યેની કર્મોત્તુ માન આપવું
હોય તો આજો ખરીદો.

બહારગામવાળાએ છ આનાની ટીકીટ બીડવી.
મુલ્ય માત્ર પાંચ આના.

તૈયાર છે ?

તૈયાર છે ?

તૈયાર છે ?

ધનવાન થવાનો સહેલો ઉપાય,
હુન્નર સાર સમુદાય

(સેંકડો હુન્નરોનો સંગ્રહ.)

કીંમત માત્ર આના આઠ.

લખો,—"ગુજરાતી" સાહિત્ય મંદિર.

સલાબતપુરા—મુરત.

અતિ લોકપ્રિય

“ગુજરાતી”

ગાયનમાળા

ભાગ ૧ થી ૫ દરેકના છ આના.

પાંચે ભાગ સાથે રૂપીઓ સવા પોસ્ટેજ જુદું.

તમે બે-પાંચ નાટકોના સારા ગાયનો જોઈ દરેક વખતે ગાયનની ચોપડીઓ ખરીદી તમારા પૈસા નાહકના બગાડતા હશે પણ આ ગાયનમાળાની દરેક ભાગની એક પ્રત ખરીદી હોય તો તમારે તેથી લેભાણુ ચોપડીઓમાં અરબાદ થતાં તમારા પૈસા બચી જાય છે કારણ કે “ગુજરાતી ગાયનમાળા” માં કોઈ ભાગની કોઈપણ આવૃત્તીમાં ખીલકુલ સુધારો વધારો કરવામાં આવતો જ નથી એક વખત ખરીદી સંગ્રહ કરવાથી દરેક ભાગમાં જુદા જુદા ગાયનો જ તમને મળશે. અને તમારો ખોટો વ્યય થતો બચી જશે માટે ખરીદ કરો તો “ગુજરાતી ગાયનમાળા” જ ખરીદો.

લખો:—“ગુજરાતી” સાહિત્ય મંદિર.

સલાબતપુલ-મુરત.

દરેક જાતના પુસ્તકો મળે છે. સુચીપત્ર માટે અડધા આનાની દીકરી ખીડો.

મે

મે?

સમા

લમે ?

ચોક્કડનો-એકે

આજકાલ હિટેકટીવા દોડધામ કરી
રહ્યા છે, પણ તેની ચાલાકી અને
કાર્યકુશળતાની હદ તો તમને નીચેના
પ્રસ્તુતકમાંથી જ મળશે.

—: મારે એક વાર :—
જરૂર વાંચો, વાંચવાથી આનંદ થશે,
તમારું દીલકુંડુલી જશે, સમજ્યા
શું ? શું ? શું ?

મૂલ્ય આઠ આના

મળવાનું છેકાણું, “ગુજરાતી” સાહિત્ય મંદિર
સલામતપુરા-સુરત.

અહારગામવાળાએ નવ આનાની દીકીટ ખીડી.

મરિયમ એકવાર ફરીથી આત્મક તરફ ફેરવી વિચારમાં પડી રામસિંહ અને દયાળાનિંદ અને એ બાબતોએ ઉભા હતા મરિયમ તેની વચમાં એક પામ્પીના વૅલુજા તરફ યીલા પર નિભયતાથી બેઠી હતી અને પીએ પીએ તેની લગભગમાં આવી લાગ્યા.

(૧) મરિયમ વાંચે પાન ટીન્ડી)

“તારા તરત મગનપરી માંગી કિતે આવેલા આ અનાવિલ પાન નાનના ગુણભાઈ લગભગમાં દેશામાં”

